

ЛІТЕРАТУРА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра психології

Методичні вказівки
для практичних занять з курсу
ОСНОВИ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
для студентів спеціальності
053 «Психологія» всіх форм навчання

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА

Тернопіль
2023

УДК 001.891

М 54

Укладач:

Стоцький Я. В. – проф., д-р. іст. наук, професор кафедри психології ТНТУ ім. Івана Пулюя.

Рецензенти:

Вишньовський В. В. – доц., канд. психол. наук, завідувач кафедри психології ТНТУ ім. Івана Пулюя.

Періг І. М. – доц., канд. психолог. наук, доцент кафедри психології ТНТУ ім. Івана Пулюя.

Друге допрацьоване видання

Методичні вказівки розглянуто на засіданні кафедри психології та рекомендовано до друку (протокол № 1 від 29 серпня 2023 року)

Схвалено та рекомендовано до друку науково-методичною комісією факультету економіки та менеджменту (протокол № 4 від 13 листопада 2023 року)

М 54 Методичні вказівки для практичних занять з курсу «Основи наукових досліджень» для студентів спеціальності 053 «Психологія» всіх форм навчання / укладач : Стоцький Я. В. – Тернопіль : Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2023. – 24 с.

Методичні вказівки розроблено відповідно до навчального плану підготовки фахівців освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія»

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Зростання вимог до професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів потребує більш активного залучення студентів до науково-дослідної роботи (НДР). Успішне володіння бакалаврами, спеціалістами та магістрами навичками дослідження і творчої роботи допомагає їм порівняно легко включитися в професійну діяльність, переводити наукові знання в площину практичного використання. У зв'язку з цим до навчальних планів більшості вищих навчальних закладів України включено навчальні дисципліни з основ науково-дослідної діяльності. Науково-дослідна діяльність – це інтелектуальна праця, спрямована на здобуття знань, умінь і навичок.

НДР студента в навчальному процесі охоплює два етапи: підготовчий та основний. Вони відрізняються за формою і змістом, але переслідують одну й ту саму мету – залучення студентів до самостійної творчої роботи, розвиток у них практичних умінь і навичок.

Перший (підготовчий) етап передбачає написання студентами рефератів, індивідуальних навчально-дослідних завдань, в яких здійснюється літературний огляд і проводиться аналіз теоретичних передумов щодо вирішення окремих питань. Ця робота виконується на I курсі й допомагає студентам у процесі її виконання закріпити матеріал із загальноосвітніх дисциплін, набути навичок самостійної творчої роботи, познайомитися ближче з майбутньою спеціальністю.

Другий (основний) етап розпочинається на III–IV курсі з написання курсових робіт і завершується написанням дипломної роботи, яка є підсумковою результативною працею НДР студента у вищому навчальному закладі.

Дисципліна «Основи наукових досліджень» є головною організаційною складовою НДР студента. Важливе значення цього курсу в системі навчання у ВНЗ полягає у можливості проведення цілісного методологічного аналізу щодо розуміння сутності тих явищ, які складають основний навчальний матеріал за фахом. Це істотно наближає методологію до практичної сторони навчального процесу.

Практика показує, що наукова праця підвищує інтерес до вивчення загальних і спеціальних дисциплін за обраною спеціальністю, сприяє формуванню теоретичних і практичних навичок, необхідних фахівцю-досліднику, розширює науковий кругозір і здібності до проведення методологічного аналізу і критичного розуміння досягнень сучасної науки.

Метою вивчення курсу є формування у студентів спеціальності 053 «Психологія» знань та практичних навичок дослідної роботи в галузі психології, необхідних для успішного виконання відповідних функціональних обов'язків у процесі майбутньої професійної діяльності.

Основне завдання курсу – ознайомити студентів з метою, змістом та методами науково-дослідної роботи.

У процесі вивчення курсу студент має набути такі вміння і навички:

- ✓ вибирати напрямок НДР у рамках професійної діяльності;
- ✓ оцінювати актуальність намічених досліджень, їх зв'язок із сучасною інформаційною політикою нашої країни;
- ✓ формулювати мету і завдання дослідження;
- ✓ визначати об'єкт і предмет дослідження;
- ✓ формувати програму і план проведення досліджень, розробляти методикудосліджень відповідно до вибраної теми;
- ✓ здійснювати аналітичний огляд джерел наукової інформації за обраною тематикою НДР;
- ✓ складати й оформляти реферати, статті, звіти про науково-дослідну роботу та рецензії на них.

Для досягнення поставлених завдань паралельно з лекційним курсом проводяться практичні заняття, індивідуальні заняття, які дають змогу закріпити теоретичні знання, сформувати вміння і навички проведення наукових досліджень. У зв'язку з великим обсягом матеріалу та обмеженістю часу, виділеного для практичних занять, окремі питання виносяться на самостійне опрацювання. Форма підсумкового контролю – залік.

ПЕРЕЛІК І ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття 1.

Тема: Генезис науки і наукової діяльності: від протонаукових знань до модерних досліджень

План

1. Наука як особливий вид пізнавальної діяльності про світ.
2. Наука античного світу.
3. Наука в епоху Відродження.
4. Розвиток науки у XVII–XXI століттях.
5. Організація наукової діяльності в сучасній Україні.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Розвиток і формування протонаукових знань в Давній Греції.
2. Генезис психології як науки в світі і в Україні.
3. Вклад Римо-Католицької Церкви у розвиток науки в епоху середньовіччя.
4. Виникнення друкарства та його вплив на розвиток знань про Бога, світ, людину.
5. Видатні наукові відкриття у XVI–XIX століттях та процес диференціації науки.
6. Найвизначніші відкриття та винаходи українських вчених для розвитку науки і суспільної практики.

Методичні вказівки

Наука є складною і полівекторною, особливою формою людської діяльності, яка сформувалася історично і має своїм результатом цілеспрямовано відібрані факти, гіпотези, теорії, закони і методи дослідження, які обґрунтовують знання про світ, щоб відповідно до них об'єкти могли трансформуватися у людській діяльності для практичного розвитку цивілізації. Виходячи із цього, необхідно вміти розкривати предметність і об'єктивність як найважливіших характеристик науки щодо, загалом, способу розгляду світу. Наведеними прикладами уміти пояснити основну мету науки, яка полягає у тому, щоб отримувати нові знання та використовувати їх у практичному освоєнні світу, для його цивілізаційного прогресуючого поступу. Уміти проаналізувати етапи отримання наукової продукції та види наукової діяльності.

Розкрити особливості першої форми науки – науки античного світу, або протонауки, предметом якої була вся природа в цілому, коли почали з'являтися першооснови хімії, математики (арифметики і геометрії), астрономії. Проаналізувати науково-філософську систему Аристотеля всередині якої починають формуватися нові самостійні наукові дисципліни. Уміти пояснити

методи пізнання природи і людини у переході від середньовічного (теоцентричного) до нового (антропоцентричного) бачення світу.

Охарактеризувати історичні періоди розвитку науки, зокрема, перший: середина XV ст. – середина XVI ст.; другий: середина XVI ст. – до кінця XIX ст.; третій: початок XX ст. – до нашого часу, та який у цих періодах існував взаємозв'язок науки із технікою, виробництвом і суспільною практикою.

Уміти висвітлити найважливіші винаходи, відкриття і внески у світову науку українських вчених, зокрема й у галузі психології. Розкрити національну класифікацію наук в Україні та найголовніші критерії і вектори державної політики сучасної України з наукової та науково-технічної діяльності. Висвітлити пріоритетні напрямки науково-технічного розвитку, зокрема прикладних наукових досліджень, а також психологічних методів для теоретичних досліджень і суспільної практики для сучасної України, для її сьогодення.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення поняття «наука»?
2. Що є основною метою науки?
3. Що таке наукова діяльність і які її етапи?
4. Які є види наукової діяльності та коротко розкрийте їхній зміст?
5. Висвітліть розвиток наукових знань в античний період.
6. Розкрийте зміст науково-філософської системи Аристотеля.
7. Висвітліть основні вектори системи наукових досліджень в добу Відродження.
8. Розкрийте періоди розвитку науки у XV–XXI століттях.
9. Які визначні наукові відкриття і винаходи українських вчених вам відомі? Наведіть приклади та їхнє застосування у суспільній практиці.
10. Які основні аспекти державної політики України з наукової та науково-технічної діяльності?
11. Якими нині є пріоритетні напрямки прикладних наукових досліджень для України?
12. Якими у наш час є пріоритетні психологічні методи для теоретичних досліджень і суспільної практики в Україні?
13. Які головні інституції в Україні здійснюють державне регулювання і управління розвитком науки?

Практичне заняття 2.

Тема: Наука як продуктивна сила розвитку суспільства

План

1. Поняття про науку, її сутність і функції. Основи наукознавства.
2. Понятійний апарат науки.
3. Класифікація науки.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Прикладний аналіз основних завдань наукознавства.
2. Характеристика видів наукової діяльності.
3. Місце і роль психології у загальній класифікації сучасних наук.

Методичні вказівки

Необхідно ширше розкрити поняття «наука» та такі її соціальні функції як: культурно-світоглядна, безпосередньо виробнича сила та соціальна сила. Охарактеризувати на вільно вибраному прикладі ознаки науки. Висвітлити, що таке наукознавство та його основні завдання. Дати визначення таким науковим поняттям як: наукова ідея, гіпотеза, закон, судження, умовивід, наукова концепція, концептуальність, принцип, науковий факт, наукова діяльність, науковий результат та його основні види, суб'єкти наукової діяльності тощо.

Уміти, спираючись на історичні факти, проаналізувати етапи класифікації наук, їхні відмінності та процеси переходу, основні принципи концепцій класифікації наук. Загалом, класифікація наук – це система супідрядних понять у будь-якій області знання і людської діяльності, система, яка використовується як засіб для встановлення зв'язків і точного орієнтування у всій багатобарвності сформованих понять і відповідних до них груп (класів) об'єктів. Звідси, мета класифікації наук полягає у розкритті взаємних зв'язків між науками на основі визначених принципів і вираження цих зв'язків у вигляді логічно аргументованого розташування, угруповання сукупності наук в єдину систему знань і графічного зображення структури взаємозв'язків між ними в різній формі, у тому числі й у вигляді схем, таблиць, діаграм. Необхідно вміти обґрунтувати методологічний, гносеологічний і логічний підходи, які застосовують для вирішення проблеми класифікації наук. У загальному контексті науки, за характером своєї спрямованості й безпосереднього відношення до суспільної практики, поділяються на фундаментальні та прикладні, виходячи із цього, потрібно вміти охарактеризувати такий поділ, навести приклади наук, які відносяться до цих груп. Попри це, існує загальна класифікація сучасних наук із відповідними підрозділами, тому її також необхідно розкрити та визначити і пояснити місце психології у ній.

Контрольні запитання та завдання

1. Дати визначення поняття «наука» та пояснити його на конкретному прикладі.
2. Охарактеризувати соціальні функції науки.
3. Розкрити ознаки науки.
4. Що таке наукознавство і які його основні ознаки?
5. Що таке наукова ідея і які її види?
6. Що таке гіпотеза і які її види?
7. Дати визначення таким поняттям як «закон», «судження», «умовивід» та навести приклади до них.
8. Що таке наукова концепція, концептуальність, принцип, поняття та навести приклади до них?
9. Що таке науковий факт, методологія і метод дослідження?
10. Дати визначення поняття «наукова діяльність» і розкрити її види.
11. Дати визначення поняттям: «наукове дослідження», «науковий результат», «науково-прикладний результат».
12. Що належить до основних результатів наукових досліджень?
13. Хто є суб'єктами наукової діяльності і дати їм визначення.
14. Охарактеризуйте етапи історії класифікації наук.
15. Що таке класифікація наук і яка її мета?
16. Висвітлити підходи щодо проблеми класифікації наук.
17. На які групи поділяються науки?
18. До якого класу (підрозділу) у класифікації наук відноситься психологія? Аргументуйте відповідне пояснення.

Практичне заняття 3.

Тема: Наукові дослідження – шлях до розв'язання проблем методики

План

1. Процес наукового дослідження, його характеристика та етапи проведення.
2. Науково-дослідна діяльність студентів.
3. Вибір теми та реалізація дослідження.
4. Ефективність наукових досліджень.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Особливості методики геуристики (накопичення) фактів та їхнього аналітичного опрацювання.
2. Основні етапи науково-дослідницької діяльності під час написання студентами кафедри психології курсової і дипломної робіт.
3. Історія та діяльність студентського наукового товариства ТНТУ ім. Івана Пулюя.

Методичні вказівки

У процесі вивчення теми необхідно спочатку засвоїти такі головні етапи наукового дослідження (НД): виникнення ідеї, формування теми; формування мети та завдань дослідження; висунення гіпотези, теоретичні дослідження; проведення методів дослідження, узагальнення наукових фактів і результатів; аналіз та оформлення НД; впровадження та визначення ефективності НД. В залежності від цільового призначення НД (фундаментальне (теоретичне) чи прикладне) різне значення надається накопиченню фактичного (джерельного) матеріалу. Зокрема, у фундаментальних НД на відміну від більшості прикладних, важлива роль відводиться фактам, а, власне, методиці й аналізу геуристики, їхнього прискіпливого опрацювання, де, навіть, побічна інформація може знайти своє місце в основних аспектах НД.

Окрім того, той чи інший факт необхідно брати під сумнів, доки не відшукається та не буде проаналізована певна переважаюча кількість ідентичних фактів. Згодом, у наступних етапах НД: аналізі, синтезі, висновках, буде встановлено нові наукові факти та розкрито їхнє теоретичне або практичне значення, а також можливе прогнозування нових явищ. Отож, чітке розуміння студентами поетапних сходинок НД сприятиме їхній ефективній науковій роботі у процесі написання курсової та дипломної робіт. Для цього також необхідно добре знати такі поняття як «об'єкт» і «предмет» дослідження. У загальному, об'єктом дослідження є процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження, натомість предметом дослідження є досліджувані з певною метою властивості, характерні для наукового пізнання, тобто це – визначення певного «ракурсу» дослідження як припущення про найсуттєвіші для вивчення обраної проблеми характеристики об'єкта. Отож, під предметом дослідження розуміється те, що знаходиться в межах об'єкта і завжди співпадає з темою дослідження. Таким чином, об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове. Із цих понять в науковому дослідженні впливають завдання емпіричного і теоретичного напрямку, тому потрібно знати особливості цих напрямів для повноти дослідження згідно його мети.

Згідно вимог до підготовки кадрів, важливою умовою є широке залучення студентів вузів до науково-дослідної роботи, включення їх до сфери наукового життя як кафедри, так і вузу загалом, тому що НДР безпосередньо впливає на якість навчального процесу, підвищує ступінь підготовленості майбутніх спеціалістів, розширює їхній творчий практичний кругозір. Тому специфіка роботи вузів потребує органічного поєднання навчально-виховної та науково-дослідної роботи і викладачів, і студентів, і аспірантів. Звідси впливає, що НДР має взаємопов'язані такі два напрями: навчання студентів елементам

дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості; наукові дослідження, які здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів за загальнокафедральною, загальнофакультетською чи вузівською науковою проблемою. Отож, важливо у даному контексті знати для успішного проведення НДР, вирішенню яких завдань це сприятиме, як побудована організаційна структура НДД у вузі, за якими основними напрямками вона здійснюється, де одним із видів є курсова і дипломна роботи, етапи та реалізація наукового дослідження, різні форми (у залежності від НД) ефективності НДР.

Контрольні запитання та завдання

1. Висвітліть рекомендації, яких необхідно дотримуватися на початковій стадії дослідження, зокрема під час накопичення й опрацювання фактів.
2. Дайте визначення поняття «наукове дослідження».
3. Що є метою наукового дослідження?
4. Розкрийте зміст фундаментальних і прикладних НД.
5. Дайте визначення поняттям «об'єкт дослідження» і «предмет дослідження».
6. Яка відмінність між емпіричними і теоретичними завданнями НД?
7. Розкрийте класифікацію наукових знань за ознаками.
8. Висвітліть головні етапи НД.
9. Які основні завдання і напрями НДР здійснюються студентами у вузі?
10. Розкрийте етапи НДР студентів, у т. ч. в процесі написання курсової і дипломної робіт.
11. Охарактеризуйте види ефективності НДР.

Практичне заняття 4.

Тема: Основи методології науково-дослідної роботи

План

1. Поняття про методологію досліджень, види та функції наукових досліджень.
2. Методи та техніка наукових досліджень.
3. Методи емпіричного дослідження.
4. Методи теоретичного дослідження.
5. Методи досліджень на емпіричному й теоретичному рівнях.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Особливості методів спостереження і порівняння та їх застосування у психології.
2. Особливості методів опитування і експерименту та їх застосування у психології.

3. Особливості історичного і логічного методів дослідження та їх застосування у психології.

4. Особливості методу абстрагування та його застосування у психології.

Методичні вказівки

Питання методології досить складне і тлумачиться по-різному, тому слід знати особливості цих тлумачень, функції методології, її види. Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів наукового дослідження, які застосовуються в науці. Натомість методика розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом, тобто методика, це – засіб досягнення мети, спосіб дослідження явища, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини. Тому закономірно, що методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження. Для наукового дослідження необхідний правильний вибір методів дослідження, а це вимагає добрих знань класифікації, рівнів і груп наукового дослідження, які в свою чергу поділяються на окремі специфічні методи. Загалом, відповідно до цих рівнів, загальні методи пізнання умовно поділяють на три групи: методи емпіричного дослідження; методи теоретичного дослідження; методи досліджень на емпіричному і теоретичному рівнях.

Глибоке знання методів цих груп сприятиме для успішного написання наукових робіт, в тому числі курсових і дипломних, наукових рефератів, статей для наукових журналів тощо.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення поняттям «ідея» і «нова ідея».
2. Що таке методологія?
3. Дайте визначення методології науки.
4. Що таке методика?
5. Які функції виконує методологія?
6. Висвітліть три види методології?
7. Що таке метод і науковий метод?
8. Охарактеризуйте поняття «методика дослідження».
9. На які групи поділяються методи дослідження?
10. Розкрийте методи емпіричного дослідження.
11. Висвітліть методи теоретичного дослідження.
12. Охарактеризуйте методи дослідження на емпіричному і теоретичному рівнях.

Практичне заняття 5.

Тема: Інформаційне забезпечення наукових досліджень

План

1. Поняття про наукову інформацію та її роль у проведенні наукових досліджень.
2. Джерела інформації та їх використання в науково-дослідній роботі.
3. Техніка роботи зі спеціальною літературою.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Загальний аналіз алфавітних каталогів, в тому числі книг учених психологів, які знаходяться в Тернопільській обласній універсальній науковій бібліотеці (ТОУНБ).
2. Загальний аналіз систематичних каталогів, в тому числі із галузі психології, які знаходяться в ТОУНБ.
3. Загальний аналіз кодових індексів і зокрема тих, які стосуються психології, за універсальною десятковою класифікацією (УДК) на базі ТОУНБ.
4. Розробка інформаційно-пошукового матеріалу (джерел): каталоги і WEB сторінки, на базі ДАТО – Державного архіву Тернопільської області.

Методичні вказівки

Згідно теми важливо добре знати чим є інформація, зокрема наукова, та які її основні завдання, так як це важливо для процесу науково-дослідницької роботи, особливо, коли йдеться про накопичення фактичного та інших матеріалів. Загалом, основними джерелами наукової інформації є: монографії, збірники, періодичні видання, навчальна література, надруковані документи, довідково-інформаційні фонди, довідково-пошукові апарати, інформаційні ресурси спільного користування тощо, тому необхідно знати їхнє наповнення, тобто, що входить до них. Але без знань галузей інформації, їхньої тематичної спрямованості, вийти на джерела інформації неможливо – це буде блукання в лісі. Тому тематичність галузей інформації, її знання, є направляючим вектором до джерел інформації, які, окрім того, ще поділяються на первинні та вторинні.

Загалом, в процесі підготовки та проведення наукового дослідження є такі етапи, зміст яких необхідно глибоко знати: етап накопичення наукової інформації; формування теми, мети і завдання дослідження та визначення проблеми, обґрунтування об'єкту і предмету, мети, головних завдань, гіпотези дослідження; теоретичне дослідження; проведення експерименту, опитування та інших методів емпіричного і

теоретичного досліджень, необхідність у яких впливає (більшим чи меншим чином) із теми, мети і завдань дослідження; оформлення результатів НД, висновків, рекомендацій, наукової новизни та практичної значущості. Для отримання джерел інформації використовують інформаційно-пошуковий апарат бібліотек, зокрема таку інфорційно-пошукову мову (ІПМ) як універсальну десяткову класифікацію (УДК), на яку з другого півріччя 2017 року почали переходити усі бібліотеки України і яка використовується у країнах Заходу, а, натомість бібліотечно-бібліографічну класифікацію (ББК) вже не використовують в нашій країні, вона залишилася тільки в деяких пост-радянських республіках. Тому треба знати кодові позначення УДК для ефективного інформаційного пошуку та, зрештою, для оформлення своїх наукових робіт. Але основою інформаційно-пошукового апарату бібліотек є каталоги, головними із яких є алфавітний і систематичний. У зв'язку з цим треба вміти ними ефективно користуватися. Окрім того, інформацію можна отримати через Internet із WEB – сторінок, але слід зазначити, що у відношенні до такого джерела інформації, виникають сумніви щодо її достовірності, а тому необхідно у процесі вивчення даної навчальної теми звернути увагу на недоліки WEB, а також на техніку і методику опрацювання писемних джерел, на практичні прийоми, щоб зекономити час та правильно оформити наукове дослідження згідно нових вимог.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення понять «інформація», «наукова інформація» та які її основні ознаки?
2. Перелічіть та поясніть основні джерела науково-технічної інформації.
3. Які є галузі інформації?
4. Висвітліть головні етапи підготовки та проведення НД.
5. На які групи поділяється наукова інформація?
6. Розкрийте зміст первинної і вторинної інформації.
7. Що таке достовірність та які є групи методів її доказу?
8. Висвітліть, загально, інформаційно-науковий апарат бібліотек.
9. Охарактеризуйте, загально, УДК.
10. Розкрийте відмінності бібліотечних каталогів.
11. Які недоліки інформаційних WEB – сторінок?
12. Висвітліть етапи вивчення наукових джерел інформації.
13. Поясніть техніку, методику і прийоми ефективного опрацювання наукових джерел інформації і правильного оформлення НДР.

Практичне заняття 6.

Тема: Основні вимоги до оформлення списку літератури за новими стандартами

План

1. Загальна характеристика технологічних процесів наукового дослідження.
2. Методика і правила оформлення звіту про виконану НДР та бібліографічного апарату наукових досліджень.
3. Пошук інформації у процесі НДР.
4. Електронний пошук наукової інформації.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Загальна характеристика процесів наукового дослідження.
2. Методика пошуку наукової інформації в мережі Internet.
3. Приклади правил оформлення бібліографічного опису окремих видів джерел.

Методичні вказівки

Дана тема вимагає глибокого вивчення технології і логіки наукового дослідження, а також його технологічних циклів, зокрема: формулювання теми НД та розробки робочої гіпотези; визначення мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження; виконання теоретичних і прикладних НД; оформлення виконаної науково-дослідної роботи, а за необхідності, й звіту про її виконання.

Щодо формування теми НД, то необхідно мати на увазі, що формування її, як свідчить досвід, проходить у два етапи: перший – примірний, чорновий чи робочий, а другий – конкретизований, остаточний, який загалом, із незначними уточненнями, впливає із кінцевого, завершального змісту наукового дослідження. Подібного бажано уникати під час формулювання розділів і підрозділів при розробці проблеми дослідження. А далі в процесі дослідження необхідно дотримуватися певних вимог, а саме, що тема має бути актуальною, вирішувати нове наукове завдання, бути значущою та відповідати відповідному профілю науковця чи наукового колективу. Також необхідно знати, що при формулюванні теми дослідник створює припущення, тобто робочу гіпотезу, яка є головним методологічним інструментом, що організовує процес дослідження й визначає його логіку, так як головне завдання гіпотези – розкрити ті об'єктивні зв'язки та співвідношення, що є визначальними для досліджуваного явища чи процесу. Окрім того, слід добре розуміти такі елементи процесу дослідження як: мета, повідомлення, запис прочитаного, виписки, анотація, конспект джерел або їхні копії, що сприятиме аналітичному огляду літератури і джерел із теми дослідження, а також правильному формулюванню об'єкта, предмета і завдань

дослідження. Вміти оформляти звіт про виконану НДР, який повинен складатись із трьох частин: вступної, основної і додатків та знати їхні структурні елементи і яким текстом вони заповнюються.

Та слід зазначити, що будь-яка наукова робота повинна супроводжуватися бібліографічними списками використаних джерел і літератури, тому треба вміти правильно складати бібліографічний опис, який являє собою сукупність бібліографічних відомостей про документ, його складову частину чи групу документів, котрі наведені за певними правилами і достатні для загальної характеристики та ідентифікації видання чи архівного документа. Знати із яких зон складається бібліографічний опис, а зони – із відповідних елементів бібліографічного опису, наприклад, знаків передписаної пунктуації, відомостями про видання, зони вихідних даних, відомостями про обсяг документа і т. п., та вміти правильно їх оформити. Також потрібно добре знати правила бібліографічного опису окремих видів документів, щоб без їхнього порушення оформити бібліографічний опис у науковій роботі – для цього у тексті лекції даної теми наведені відповідні приклади, які є обов'язковою вимогою, в тому числі й для джерельної інформації із мережі Internet, приклади оформлення якої також є в тексті лекції.

Контрольні запитання

1. Процеси наукового дослідження. Загальна характеристика.
2. Формулювання теми наукового дослідження.
3. Постановка проблеми наукового дослідження.
4. Визначення мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.
5. Виявлення і ознайомлення з основними літературними та архівними джерелами.
6. Методологія теоретичних досліджень.
7. Бібліографічний апарат наукових досліджень.
8. Наукова інформація та способи її пошуку.
9. Пошук інформації за ключовим словом.
10. Комп'ютер як інструмент науково-дослідної роботи.
11. Пошук інформації в процесі наукової роботи. Загальна характеристика.
12. Поняття «інформаційний пошук». Етапи інформаційного пошуку.
13. Визначення теми інформаційного пошуку, а також його хронологічних мовних та географічних меж.
14. Джерела пошуку інформації, їх класифікація.
15. Джерела первинної та вторинної інформації.
16. Характеристика масиву інформаційних матеріалів.
17. Пошук інформації, його етапи.

18. Бібліографічний пошук інформації з суспільних наук, в т. ч. із психології.
19. Пошук бібліографічної інформації в каталогах і картотеках.
20. Електронні засоби пошуку інформації.

Практичне заняття 7.

Тема: Курсова, дипломна роботи: написання, оформлення, захист

План

1. Загальні положення.
2. Курсова і дипломна роботи: загальна характеристика, послідовність виконання та оформлення.
3. Етапи роботи над дослідженням та оформленням курсової та дипломної робіт.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Методика виконання і оформлення курсової роботи.
2. Методика виконання і оформлення дипломної роботи.
3. Підготовка і процедура захисту дипломної роботи.
4. Технологічний зміст «Авторської довідки» дипломної (магістерської роботи)

Методичні вказівки

Тема розкриває всі елементи щодо підготовки, процесу виконання і оформлення таких конкретних і обов'язкових для студентів науково-дослідних робіт як курсова і дипломна. Успішне виконання таких НДР перш за все спирається на добрі знання курсу «Основи наукових досліджень», його методологічної і методичної бази. Загалом, це виконання здійснюється у кілька етапів: формується тема і мета; проводиться загальне ознайомлення із літературними джерелами, дотичними до теми, складається короткий план-проспект дослідження і загальний календарний план виконання НДР.

Виконання курсової роботи має за мету дати студентам навички проведення наукового дослідження, розвинути у них й навички творчої самостійної роботи, оволодіння загальнонауковими і спеціальними методами сучасних наукових досліджень, поглибленим вивченням будь-якого питання, теми навчальної дисципліни. Також виконання курсової роботи повинне сприяти поглибленому засвоєнню лекційного курсу і отримання навичок у галузі вирішення практичних завдань. Отож, курсова робота повинна бути логічно побудованою й мати характер цілісного й завершеного самостійного дослідження і складатися зі вступу, основної частини і висновків.

Натомість дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання студента у вузі і є самостійною творчою роботою, яка носить, у нашому контексті, психологічний зміст дослідження, відбиває рівень теоретичних знань і практичних навичок випускника, його здатність до професійної діяльності як фахівця. Загалом, у більшості випадків дипломна робота є поглибленою розробкою теми курсової роботи студента-випускника. Успішний захист дипломної роботи є підставою для присвоєння випускнику ЕКом кваліфікації відповідно до чинного «Переліку кваліфікацій» розробленого МОН України та видання йому державного документа про вищу освіту. Основними завданнями виконання дипломної роботи є: закріплення та поглиблення теоретичних знань та набуття умінь самостійного вирішення конкретних завдань у різних галузях народного господарства, освіти, виховних закладах різноманітного профілю, силових структурах, центрах психологічно-соціальної реабілітації та допомоги тощо; набуття умінь самостійного аналітичного опрацювання та обґрунтування конкретних психологічних проблем у вищеперелічених установах; розвиток умінь студентами самостійно систематизувати та аналізувати літературу з теми, оволодіння методикою досліджень узагальнень та логічного викладу матеріалу. Відповідно до цих загальних завдань, студент повинен ґрунтовно розкрити усі технологічні елементи дипломної роботи згідно із відповідними вимогами та процесом підготовки, написання і оформлення її, а також вивчити своєрідну методику підготовки та процедури захисту дипломної роботи.

Контрольні запитання та завдання

1. Чим є курсова робота?
2. Які є складники етапів курсової роботи?
3. Висвітліть етапи виконання курсової роботи?
4. Чим є дипломна робота?
5. Які основні завдання виконання дипломної роботи?
6. Що повинен уміти студент при виконанні дипломної роботи?
7. Якими є загальні вимоги до дипломної роботи?
8. Якою має бути структура курсової і дипломної робіт?
9. Які елементи наповнюють підготовчий етап курсової і дипломної робіт?
10. Яким змістом повинні бути наповненні вступ, основна частина і висновки курсової і дипломної робіт?
11. Розкрийте оформлення списку використаних джерел.
12. Як оформлюються ілюстрації, таблиці, формули і додатки до курсової і дипломної робіт?

Практичне заняття 8.

Тема: Методи та форми впровадження результатів наукового дослідження

План

1. Наукова публікація: поняття, функції, основні види.
2. Наукова монографія, наукова стаття, тези доповіді.
3. Реферат, доповідь, виступ, книги.
4. Методика підготовки та оформлення публікацій до видання.
5. Форми звітності.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень

1. Детальний методичний аналіз наукової монографії (на вільний вибір).
2. Методика написання наукової статті або тез до неї для університетського студентського наукового збірника.
3. Методика написання інформативного реферату.
4. Методика написання рецензії на такі види наукових досліджень: наукову монографію; підручник чи навчальний посібник; наукову статтю (вільний вибір до кожного виду).

Методичні вказівки

Подана до вивчення тема, акцентує увагу студента уже не на таких результатах науково-дослідницької роботи як курсова чи дипломна робота, про методику підготовки, написання і оформлення яких йшлося у попередній темі, а зобов'язує знати і вміти підготувати, написати і оформляти види інших джерел науково-дослідницької роботи, зокрема таких як: монографія, статті, тези доповідей, підручники, навчальні посібники, реферати тощо. Крім зазначених, загально, основних елементів щодо видів результатів НДР, також необхідно чітко дотримуватися вимог видавничого оформлення видання тогочасного іншого зазначеного виду: вихідних відомостей, вихідних даних, випускних даних, які за участі автора НДР оформляють видавництва. Тому необхідно добре знати методичну структуру кожного виду НДР: наукової монографії, наукової статті, тез доповідей, тез статті, інформативного реферату, наукової доповіді, підручника, навчального посібника і навіть рецензії, анотації, відгуку. Ці останні три види є об'єктивними оцінюючими працями на той чи інший вид НДР, включно на магістерську роботу, кандидатську і докторську дисертації.

Методичні прийоми викладу наукового матеріалу у зазначених видах НДР можуть бути різні: послідовними, цілісними (із опрацюванням кожного розділу), вибірконими (коли розділи досліджуються і пишуться окремо). Необхідно добре знати етапи написання наукової праці, яких, загалом, виділяють кілька: формування задуму, теми і складання попереднього плану; відбір і

підготовка джерельних матеріалів; групування матеріалів і поділ їх для розділів і підрозділів; проведення, якщо є необхідність, необхідних методів дослідження, наприклад, експерименту, анкетування, опитування-інтерв'ю тощо; опрацювання джерельних матеріалів; написання (синтеза) рукопису; опрацювання рукопису, в т.ч. його літературно-стилістична правка; оформлення рукопису, згідно відповідних вимог, та передача його у видавництво (у паперовому чи електронному вигляді).

Також потрібно знати вимоги та методику щодо підготовки інформації про дослідження та звіту про НДР, які повинні відповідати загальним вимогам, котрі передбачені держстандартом до відповідного виду робіт, а також, які використовуються усні форми впровадження науково-дослідної роботи.

Контрольні запитання та завдання

1. Що таке наукова публікація та які її головні функції?
2. Розкрийте групи науково-дослідних видань.
3. Яких необхідно дотримуватися вимог щодо видавничого оформлення видання?
4. Охарактеризуйте типи наукових монографій.
5. Висвітліть методичну структуру наукової статті.
6. Розкрийте методологію тез статті і тез доповіді.
7. Висвітліть методичний зміст видів рефератів.
8. Охарактеризуйте методику написання рецензії, анотації, відгуку.
9. Розкрийте методичний зміст наукової доповіді.
10. Висвітліть методичні вимоги до підручника і навчального посібника.
11. Охарактеризуйте методичні прийоми викладу наукового матеріалу.
12. Яким методичним вимогам повинен відповідати рукопис НДР?
13. Як оформлюються наукові результати і звіт НДР?
14. Які є усні форми впровадження НДР?

ПЕРШОДЖЕРЕЛА ТА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: підруч. для студентів економ. спец. вищих навч. закл. К.: Вища школа, 1997. 271 с.
2. Довідник здобувача наукового ступеня: збірник нормативних документів та інформаційних матеріалів з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації / упоряд. Ю. І. Цеков. К.: Ред. «Бюлетеня ВАК України», 2000. 64 с.
3. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. 3-є вид., перероб. і допов. К.: ВД «Професіонал», 2005. 240 с.
4. Коломієць В. О. Як виконувати курсову роботу: метод. посіб. для студ. вищих педаг. навч. закл. К.: Вища школа, 2003. 69 с.
5. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: Кондор, 2003. 192 с.
6. Мороз І. В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. К., 1997. 56 с.
7. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студ. курс., асп. і ад. / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учб. літ-ри, 2010. 352 с.
8. Основні вимоги до оформлення списку літератури за новими стандартами: методичні рекомендації / уклад.: М. П. Гребенюк, Г. З. Шевчук. Луцьк: ВІППО, 2019. 60 с.
9. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. К.: [Б.В.], 2003. 116 с.
10. Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] – Електрон. дан. К.: Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12>, вільний. Назва з екрану.
11. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень К.: РНКЦ «ДІНІТ», 2000. 259 с.
12. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. 4-те вид., випр. і доп. К.: Знання, 2004. 307 с.

Додаткова

1. Герасін О. І. Електронні видання та Internet. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», кафедра природничих наук та інформатики. К.: Університет «Україна», 2010. 30 с.
2. Діденко А. Н. Сучасне діловодство: навч. посіб. 3-є вид. К.: Либідь, 2001. 384 с.
3. Документація. Звіти у сфері науки і техніки: Структура і правила оформлення: ДСТУ 3008-95. Введ. 23.02.95. К.: Держстандарт України, 1995. 38 с.
4. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис : загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1- 2003, ГОТ). Видання офіційне. К. : Держспоживстандарт України, 2007. 124 с. (Система стандартів з інформації, бібліотечної і видавничої справи).
5. Пастухов О. М. Авторське право в інтернеті. К.: Школа, 2004. 144 с.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ	3
ПЕРЕЛІК І ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	5
Практичне заняття 1. Генезис науки і наукової діяльності: від протонаукових знань до модерних досліджень	5
Практичне заняття 2. Наука як продуктивна сила розвитку суспільства	7
Практичне заняття 3. Наукові дослідження – шлях до розв’язання проблем методики	8
Практичне заняття 4. Основи методології науково-дослідної роботи	10
Практичне заняття 5. Інформаційне забезпечення наукових досліджень	12
Практичне заняття 6. Основні вимоги до оформлення списку літератури за новими стандартами	14
Практичне заняття 7. Курсова, дипломна роботи: написання, оформлення, захист	16
Практичне заняття 8. Методи та форми впровадження результатів наукового дослідження	18
ПЕРШОДЖЕРЕЛА ТА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА	20

Навчально-методична література

Стоцький Я. В.

Методичні вказівки
для практичних занять з курсу
ОСНОВИ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
для студентів спеціальності
053 «Психологія» всіх форм навчання

Комп'ютерний набір: Чернишова С. С.

Верстка: Коваль Н. Б.

Коректура: Коваль Н. Б.

Формат 60x90, 1,13. Обл. вид. арк. Наклад. 10 прим. Зам. № 3698

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 56

Свідоцтво об'єкта видавничої справи ДК№4226 від 08.12.2011